

Tarixçi alimin şöhrəti

Müasir dövrümüzdə ayrı-ayrı insanların, alimlərin, yazıçıların, incəsənət xadimlərinin və digər şəxsiyyətlərin keçirdiyi həyat yolunu öyrənmək və təbliğ etməyin olduqca mühüm mənavi-əxlaqi əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycan tarixinin tədqiq olunmasında arxeoloji, etnoqrafik, numizmatik, paleoqrafiya və yazılı mənbələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə Azərbaycanın görkəmli alimi, tarix elmləri doktoru, professor, AMEA Tarix İnstitutunun şöbə müdiri Fərzaliev Şahin Fazıl oğlunun xüsusi xidmətləri əvəzsizdir.

Bu gün inkişaf etməkdə olan gənc nəslin yaradıcılıq fəaliyyəti üçün tədqiqatçı, şərqşünas alim, şair, tərcüməçi və gözəl extəq-i-mənavi keyfiyyətlərə malik pədaoq, professor Şahin Fərzalievini keçirdiyi mənalı həyat yolu bir nüsxədir. Örnək olan yol sahibinin, alimin baharın ilk yağlarında, 2020-ci il martın 27-də 80 yaşını tamam olur.

Professor Şahin Fərzaliev Azərbaycanın ən gözəl və səfəli gushələrindən biri olan Quba şəhərində anadan olmuşdur. Hələ uşaqlıq illərindən Qubanın füsunkar təbiəti kiçik Şahini özünə cəlb etmiş və yaradıcılığın ilham mənbəyinə çevrilmişdir. Həmçinin məktəb illərində Azərbaycan tarixinə, mədəniyyətinə, incəsənətinə çox böyük maraq göstərmişdir.

1958-ci ildə Quba şəhərində orta məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirən gənc Şahin Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsinin Fars filologiyası şöbəsinə qəbul olmuşdur. Onun tələbəlik həyatı olduqca mənalı keçmiş, müəllimlərinin aldığı biliklə elmi yaradıcılığa böyük maraq göstərmişdir. 1964-cü ildə o, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsinə fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Şahin Fərzaliev ilk əmək fəaliyyətinə Əfqanıstanda müərcim kimi başlamışdır. O, 1963-1988-ci illərdə müəyyən fasilələrlə on üç il müddətində həmin ölkənin müxtəlif şəhərlərində çalışmış və Əfqanıstandakı fəaliyyətinə görə bu dövlətin 3 medalı və fəxri fərmanları ilə təltif olmuşdur.

1970-1973-cü illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutunun aspiranturasında təhsilini müvəffəqiyyətlə davam etdirmişdir. 1974-cü ildə professor Oqtay Əfəndiyevin rəhbərliyi ilə "Həsən bəy Rumlunun "Əhsənüt-təvarix" ("Tarixlərin ən yaxşısı") əsəri Azərbaycan tarixinin mənbəyi kimi" adlı namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Şahin müəllim 1996-cı ildə "Azərbaycan və Osmanlı imperiyası XV-XVI əsrlərdə" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş, 17 yanvar 1997-ci ildə ona AAK-ın qərarı ilə tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsi verilmişdir. 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə (8 oktyabr 2004-cü il) professor elmi adına lənəy görülmüşdür.

Hal-hazırda Tarix İnstitutunda "Mənbəşünaslıq və tarixşünaslıq" şöbəsinin müdiri vəzifəsində fəaliyyət göstərir.

2009-cu ildə Yaponiyanın iki şəhərində (Sinday və Tokio) "XX əsr Azərbaycan milli tarixşünaslığı: tarixi təcrübə və müasir vəziyyət" adlı məruzə ilə çıxış edib. "Azərbaycan heykəlləri" adlı kitabındakı bir neçə şəri

Tokioda dərc olunmuşdur. Hazırda V divan nəşriyyatına təqdim olunmuşdur.

Alim onlarla yaxın və uzaq xarici ölkədə keçirilən Beynəlxalq Elmi konfranslarda iştirak etmiş, Azərbaycan orta əsrlər tarixinə dair yüzlarla elmi məqalənin və beş monoqrafiyanın müəllifi olmuşdur. Onun namizədlik və doktorluq dissertasiyaları tariximizin ən mürəkkəb dövrlərindən biri olan XV-XVI əsrlərdə ölkəmizin siyasi, ictimai-iqtisadi, diplomatik və ideoloji problemlərinin tədqiqinə (fars və osmanlı ilkin mənbələri əsasında) həsr edilmiş olduğundan mühüm elmi işlər kimi diqqət cəlb etmişdir.

Şahin Fərzaliev namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının müdafiəsindən sonra çoxsaylı elmi məqalə çap etdirmişdir. Azərbaycan Sovet və Naxçıvan Ensiklopediyalarının 100-ə qədər məqalənin müəllifidir. Yeddi cildlik Azərbaycan tarixi kitabının müəlliflərindən biri olan tarixçi alim Azərbaycanın orta əsrlər tarixinin müxtəlif məsələlərini araşdırmış, çapa hazırlanan 3 cildlik "Azərbaycan tarixi" kitabının bir neçə fəsil və yarım fəsil üzərində elmi tədqiqat işi aparmışdır.

Tədqiqatçı alim bir neçə monoqrafiyanın, o cümlədən "Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə (Həsən bəy Rumlunun "Əhsənüt-təvarix" əsəri üzrə), "Azərbaycan və Osmanlı imperiyası XV-XVI əsrlərdə", "Quba tarixi", "XV əsr Azərbaycan dövlətlərinin quruluşu", həmçinin bir neçə fənn proqramı və dərslərinin müəllifidir.

Prof. Şahin Fərzaliev müxtəlif dövlət universitetlərində pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, peşəkar bir tərcüməçi kimi də tanınmışdır. O, fars dilində yazılmış iki böyük Azərbaycan tarixçisinin məşhur kitablarını dilimizə çevirmiş, bununla kifayətlənməyərək, onlara sanballı "Ön söz" başlıqlı məqalələr, həmçinin geniş şərhlər yazmışdır. Həmin kitabların birincisi XVI əsrin ikinci yarısı - XVII əsrin birinci rübündə yaşamış və Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin tarixinə dair faydalı tarixi qaynaq qələmə almış İsgəndər bəy Münşinin "Tarix-e-alemaraye-Abbasi" ("Dünyanı bəzəyən Abbasın tarixi") əsərinin mükəmməl tərcüməsidir (Əsər 2010 və 2014-cü illərdə 2505 səhifədən ibarət çap olunmuşdur). İkinci qaynaq isə Həsən bəy Rumlu kimi Səfəvi dövrü tarixçisinin məşhur "Əhsənüt-təvarix" ("Tarixlərin ən yaxşısı") salnaməsidir ki, kitabın I cildi üzərində tərcümə işi artıq bitmiş və şərhilə birlikdə çap üçün hazırlanmış, II cildinin tərcüməsi bu il başa çatmışdır.

Prof. Şahin Fərzaliev həm də Jozef Tiflisinin "Mir Veys və Şah Sultan Hüseyn", Yan Tadeuş Krusinskiyin "Xristian səyyahın tarixi" kimi dəyərlil mənbələrin tərcüməçisidir.

Müəllifin araşdırmaları, gördüyü kimi, çoxşaxəlidir. Görkəmli alim bir tərəfdən ümumi tarixlə bağlı ki-

tblər nəşr etdirmiş, digər tərəfdən isə Azərbaycan tarixinə dair müxtəlif dillərdə olan ilkin mənbələrin Azərbaycan dilinə tərsüması ilə məşğul olmuş, indiyədək 2 tarixi qaynaq kitabını fars və osmanlı dillərindən dilimizə çevirərək çap etdirmişdir.

Şahin Fərzaliev təkcə tədqiqatçı alim, tərcüməçi kimi deyil, eyni zamanda xaricdə keçirilən beynəlxalq elmi konfrans və görüşlərdə (Moskva, Ankara, İstanbul, Daşkənd, Təbriz, Mahaqqala, Kipr Respublikası, Polşa və s.) bir alim olaraq ölkəmizi təmsil etmişdir.

Tədqiqatçı alim 2009-cu ildə Yaponiyanın Sinday Universitetinin dəvətinə almış, Azərbaycan tarixşünaslığına dair mühazirə oxumuşdur...

O, elmi kadrların yetişdirilməsi sahəsində də çox səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. 10-dan çox kitabın elmi redaktoru olmuş, 20-yə yaxın tarix üzrə fəlsəfə doktoru və tarix üzrə elmlər doktoru dissertasiyalarına opponentlik etmişdir.

Şahin Fərzaliev tariximizin fədakar və zəhmətkeş tədqiqatçısı olmaqla yanaşı eyni zamanda gözəl şairdir. O, Azərbaycanın klassik poeziyasından ruhlanaraq 1996-cı ildə özünün birinci "Divan"ını çap etdirmişdir. Bildiyimiz kimi divan Azərbaycan, Yaxın və Orta Şərq ölkələrində olduqca çətin və az olan sənətlər toplusudur. Bu gün casarətə dəyə bilirik ki, professor Ş. Fazilin yazdığı tarixi əsərlərlə yanaşı onun çap etdirdiyi "Divan"lar Azərbaycanın istər XX əsr, istərsə də XXI əsr ədəbiyyatında olduqca fenomen bir hadisədir. İstər forma, istərsə də məzmunca Şahin Fazilin "Divan"larını oxuduqca oxucu onun savadına, dünyə görüşünə heyran olur. Professor Şahin Fazilin qəzəlləri həyatdan, təbiətdən ilham alaraq oxucuya estetik zövq verir. Şairin qəzəlləri sanki insanı məftun edir və oxuduqca insanın yaşamaq, yaşatmaq eşqini artırır. Mənə elə gəlir ki, Şahin Fazilin şeirlərindəki bu füsunkarlıq onun Azərbaycan torpağından ilham alması, qanında ölkəmizin bütün guşəsinə sevgi hissisinin əvəzliyindən doğur.

2007-ci ildə tədqiqatçı Qiyamat Maharrəmlı "Şahin Fazilin divanı və klassik ədəbi ənənələr" mövzusunda filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyasını müdafiə etmişdir. Bu elmi araşdırma alimin sağlığında ona verilən dəyər və qiymətidir.

Son 30 ildə istər Azərbaycanı və istərsə də dünyə miqyasında baş verən ictimai, siyasi və digər proseslər göstərir ki, başər ələmini, Ulu Tanrının yaratdığı nemətləri, savadlı alimlərin əsərlərini kölgədə qoymaq istəyən ibtilislər bəşəriyyəti uçurma aparmağa sövq edir. Lakin Şahin Fazil kimi tarixçilərin bəşəriyyətin yaratdığı maddi və mənavi sərvətləri qorumağa çağırır və insanları peşəsindən, dinindən, cinsindən asılı olmayaraq ədalətli olmağa səsləyir.

Ümidvarıq ki, Şahin Fazil ömrünün 80-ci baharından sonra da Azərbaycan zəngin tarixinin ayrı-ayrı mərhələlərini tədqiq edəcək, ili zəkasi, zəngin zəhni düşünəcəsi, həssas şair qalibi ilə bir alim kimi vətəninə və elmimizə xidmət edəcəkdir.

ƏSƏDULLA CƏFƏROV,
AMEA Arxeologiya və
Etnoqrafiya İnstitutunun
şöbə müdiri, professor